

Spørg “Skautrup”

Redaktionen

Basiskost i Fjends

Redaktionen på Jysk Ordbog har modtaget følgende forespørgsel:

“Kære Ordbog

Kom til at bruge ordet “telmer/tælmer” over for mine børn. Min far der levede i Fjends Herred og Salling brugte tit ordet.

Ordet skulle betegne alt andet end basiskost, altså en fællesbetegnelse for kød, fisk, ost, æg ...

Har ikke i nogen ordbog eller andetsteds kunnet finde belæg for ordets eksistens.

Har min far mon fundet på det?

Håber på hjælp.”

Svar fra Viggo Sørensen:

“Ordet, du søger, og som din far brugte, er: *tilmad*.

Det er, som du selv skriver, den gamle dialektglose for det kød (flæsk, fisk etc.), der serveres til den gamle basiskost (brød med smør og ost, grød, suppe, kålretter etc.).

Første del af ordet (til-) giver lydligt sig selv – bortset fra, at denne præposition her for en gangs skyld har stærktryk og derfor (i Thy, Salling, Fjends) har bevaret sit udlyds -l (tryksvagt hedder det jo som på rigsdansk te); ja l’et er endog blevet forlænget i ordet *tilmad*, for på jysk (og stedvis videre om i Norden) får et enstavelsesord tostavelleskarakter, når det bruges som første led i en sammensætning; det hedder altså tel- med langt l (så det rimer på verbet *spille*).

Med den kraftige befolkningstilvækst i landsbyerne siden 1500-tallet var kød (og, bortset fra havsogne: fisk) blevet dyrere at få fat på for den jævne befolkning. Så basiskost af kornprodukter og grønt spillede en mere dominerende rolle end i den tidlige middelalder

Spørg "Skautrup"

og (før den tid) jernalderen. I disse tidligere perioder spiste den jævne dansker mere kød, hvorfor fællesbetegnelsen jo da også er *mad* (< gammeldansk mat, opr. = kød, jf. engelsk *meat*).

Mvh, for Jysk Ordbog
Viggo Sørensen"